

Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi

Araştırma Makalesi

Sokak Sağlıklaştırmanın Tanımsal Olarak İrdelenmesi

Hasan ÜNVER^{a,*}

^a Eskişehir, TÜRKİYE

* Sorumlu yazarın e-posta adresi: hasanunver@gmail.com

ÖZET

Sokak sağlıklaştırmada karşı karşıya kalınan olumsuz örnekler, gerek kanun koyucular ve gerekse de konunun uygulayıcıları bağlamında yanlış yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım hatalarının en büyük nedeni ise mevzuatta nispeten yeni bir kavram olan sağlıklaştırmanın henüz tanımlar bağlamında bile bir netliğe sahip olmamasıdır. Bu çalışmada sokak sağlıklaştırmasına yönelik gerek akademik ve gerekse de mevzuat metinlerinde yer alan tanımlar irdelenmiştir. Bu tanımlar "içerik", "yer", "amaç" ve "kapsam" olmak üzere dört bileşen olarak analiz edilmiştir. Bundaki amaç öncelikle sağlıklaştırmaya yönelik akademik bazı tanımlarla mevzuat tanımları arasındaki bakış açısı farklarının belirlenmesidir. Tanımların içerdiği önemli değişmezler ile muğlak, eksik ve yanlış ifadeler de vurgulanmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise bu bakış açısı farklarından hareketle, mantıklı ve işler bir sokak sağlıklaştırma tanımının elde edilebilmesine yönelik olarak dikkate alınması şart etkenler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sokak sağlıklaştırma, kentsel koruma, tarihi koruma, restorasyon, basit bakım ve onarım

Definitional Examination of Street Rehabilitation

ABSTRACT

Negative examples that are faced on street rehabilitation arise because of wrong approaches of legislators and also applicators of the subject. The lack of clearness even in context of definitions about street rehabilitation which is relatively a new concept in legislation is the major reason of these approximation errors. In this study, definitions oriented on street rehabilitation in not only academic studies but also legislative texts are examined and analyzed in context of four components: "content", "location", "objective" and "scope". The purpose of this is to determine and identify the point of view differences between academic and legislative definitions. Important stables in addition to ambiguous, deficient and wrong statements are also emphasized. Based on these point of view differences, inevitable factors to consider for obtaining a logical and functional rehabilitation definition are designated at the farther sections of the study.

Keywords: Street rehabilitation, urban preservation, historic preservation, restoration, basic maintenance and repairment

I. GİRİŞ

KENTLER, birçok farklı yapılı çevreyi bünyesinde barındıran alanlardır. Bu çevreler, yaşayan ve sürekli değişerek gelişen organizmalar gibi birbirleriyle birebir etkileşim içindedir. Bu çevrelerin geçirdiği süreçler, kentin diğer kısımlarını da olumlu ya da olumsuz olarak çok net bir şekilde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu çevrelerden biri de, kentlerin ilk kurulduğu, geleneksel sosyal yaşamının olgunlaşmaya başladığı tarihi bölgelerdir.

Diğer tüm yapılı çevreler gibi bu tarihi bölgeler de zaman içinde nüfus artışı, plansız kentleşme, ulaşım ve benzeri ihtiyaçlar, sosyo-ekonomik ve fiziksel eskime neticesinde çeşitli boyutlarda yıpranmaya uğramaktadır. Bu süreçlerde özgün nitelik ve önemlerini yitiren tarihi çevrelerin tamamen ortadan kaldırılmaları ve özgün hallerine sadık kalınarak ya da kalınmayarak yeniden yapılmaları yaklaşımının yerini, bu alanların çağdaş kentsel koruma yaklaşımlarıyla kent yaşamına etkili bir biçimde geri kazandırılmaları yaklaşımını almıştır.

Kültürel miras niteliğindeki yapı ve yapı gruplarının, bunları çevreleyen öğeler, kentsel peyzaj ve benzeri varlıklarla birlikte, sahip oldukları fiziki, tarihi ve kültürel karakterleriyle bir bütün olarak ele alarak gelecek kuşaklara aktarmayı hedefleyen [1] kentsel koruma, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS'un 1987'de kabul ettiği Washington Tüzüğü'nde tüm insanlığın kültürel mirası bağlamında ele alınan tarihi dokulara yönelik bütüncül ve sürdürülebilir yaklaşımları ifade etmektedir [2]. Tarihi çevrenin kentsel bir doku olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, sürdürülebilirlik projeksiyonunda salt fiziksel boyuttaki müdahalelere ek olarak sosyal ve kültürel yapının korunduğu koruma yaklaşımlarının geliştirilmesi zorunluluğu açıktır.

Bu tür kentsel koruma yaklaşımlarından biri de sokak sağlıklılaştırma. Sokak sağlıklılaştırmanın çıkış noktası, korunması gerekli kültür varlığı niteliğindeki taşınmazların sahipleri tarafından onarımlarının yüksek maliyetler nedeniyle kısıtlı olmasıdır. Bununla birlikte, bu taşınmazların tekil olarak korunmaları bütüncül bir kentsel korumanın ya elde edilememesine ya da çok uzun süreler zarfında edilebilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle kültür varlıklarının tekil korunmasının ötesinde kentsel dokuları ve bu dokuların ana bileşeni olan sokakları oluşturan taşınmazların restorasyondan daha dar bir çerçevede ele alınmaları, diğer bir deyişle sokak sağlıklılaştırma fikri doğmuştur.

Bununla birlikte tarihi kent merkezi sakinlerince yıllarca arzu edilen ekonomi ve rantın imar planı değişiklikleri ile elde edilmesi beklentisinin yerini, tarihi yapıların korunarak da son derece etkili bir biçimde değerlendirilebileceği ve bu şekilde de ekonomik olarak kullanılabileceği görüşü [3] tarihi kent dokularının korunmasını tekil ölçüğe indirebilmiş olması açısından çok önemlidir. Buna ek olarak emlak vergilerinden %10 kültür payı kesilmesi ve bu payların 2005 yılında yürürlüğe giren "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik" kapsamında taşınmaz kültür varlığı sahiplerince gerçekleştirilecek koruma proje ve uygulamalarına ayrılması, merkezi yönetimin olduğu kadar yerel yönetimlerin de tarihi çevrenin korunması konusunda uygulamacı yönlerini önemli ölçüde arttırmıştır [4].

Ancak bu noktadan itibaren kentsel koruma, çoğunlukla amaç değil, bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Siyasete dayalı kurumlar olan yerel yönetimlerin bu uygulamalar ile kentlerine çok hızlı ekonomik bir katma değer kazandırma hedefleri sonucu düşük nitelikte koruma proje ve uygulamaları elde edilmiştir [4].

Koruma mevzuatında henüz yeni anılmaya başlayan birkaç konudan biri olan sokak sağlıklılaştırmaya yönelik projeler ve uygulamalarına dair henüz tanım ve kapsamın gerek literatürde ve gerekse de yürürlükteki mevzuatta netleşmemiş olması da, böylesi sonuçların en büyük etkenidir.

II. MALZEME ve YÖNTEM

Çalışmada, Türkiye'deki tüm koruma faaliyetlerini olduğu kadar sokak sağlıklılaştırmaya yönelik hukuki düzenleyen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863 s.K.) ile alt mevzuatı irdelenmiştir. Ayrıca sağlıklılaştırmaya ilişkin tanım ve düzenlemeler içeren diğer önemli bir hukuki düzenlemeler bütünü olan kültür varlıkları ihale mevzuatı da incelenmiştir.

Bu hukuk metinlerine paralel olarak, çeşitli akademik çalışmalar taranarak ve tüm bu hukuki ve akademik veriler ışığında sokak sağlıklılaştırma tanımları arasındaki ilişki irdelenmiştir. Bu tanımların sınıflandırılması amacıyla sistematik bir irdeleme anlayışı güdülmüş olup, tüm tanımlamalar "içerik", "yer", "amaç" ve "kapsam" olmak üzere dört bileşeye bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda sağlıklılaştırma tanımından başlanarak tüm koruma tanımları değerlendirilerek, sokak sağlıklılaştırmaya yönelik en uygun kapsam ve tanıma ulaşılmak amaçlanmaktadır. Çalışmanın sistematigi, önce sağlıklılaştırma tanımlarının kendi aralarında karşılaştırılması, sonrasında ise tekil koruma tanımlarının değerlendirilmesini izleyen süreçte bu tanımların konu edindiği yapı tiplerinin incelenmesi ile sağlıklılaştırmaya konu olan sokak dokularına yapılan müdahalelerin kapsam ve tanımı belirlenecektir. Bunda da, mevcut tanımların analizinde kullanılan dört bileşenden yararlanılacaktır.

III. BULGULAR ve TARTIŞMA

Fiziki olarak varlığını korumasına rağmen doğal eskime, uygun olmayan işlev değişikliği ve benzeri nedenlerle, sahip olması gereken imkânlardan gerektiği gibi faydalanamayan tarihi kent merkezlerinin ve bu alanların kullanıcılarının koşullarının sağlıklılaştırılarak kent yaşamına geri kazandırılmaları esastır [5]. Dolayısıyla sağlıklılaştırma mantığının salt fiziksel sağlıklılaştırmanın yanı sıra, hatta bunun öncesinde kentsel koşulların sağlıklılaştırılması ile ciddi önem taşıdığı açıktır.

Akademik literatürde sağlıklılaştırma kavramına yönelik;

- *planlı olarak gelişmiş, ancak zamanla yıpranmış, çeşitli eklemelerle yoğunlukları artmış yapı ve bina gruplarının yeniden bir düzenleme ile sağlıklı hale getirilmesi için uygulanan yöntemi (Çetiner, 1985);*
- *bozulmaların, sağlıklısız ve niteliksiz gelişmelerin başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan kentsel çevrenin yeniden eski haline kavuşturulması (Özden, 2002);*
- *kentin tümünün ya da belirli bir parçasının, fiziksel olarak yıpranması, ya da gereksinime cevap vermemesi durumunda, mevcut binaların veya çevrenin daha iyi yaşam standartlarına kavuşturulması için, mevcut toplum yapısını bozmadan, bazı müdahalelerle kullanılabilir özelliklerinin iyileştirilmesi (Göksu, 1989);*

- bir yerleşim yerinin tümünü ya da bir bölümünün, işlevlerini gereği gibi yerine getiremez durumdan kurtarılması, özellikle oturulabilirlik niteliklerini yitirmiş ve eskimiş konut alanlarının daha üstün işgörü ölçülerine kavuşturulması (Keles, 1998) [5];
 - özgün niteliğini henüz kaybetmemiş, bozulmaların henüz başlangıcını yaşayan eski kent parçalarının sağlıklı haline kavuşturulması (Potter, 1991) [1];
 - bakımsız, harap ya da terk edilmiş eski yapıların, tarihi çevrelerin toplumun değişen gereksinimlerini karşılayacak biçimde onarılarak çağdaş yaşama katılmasının sağlanması, çeşitli donatılarının tamamlanması, yetersiz olanların daha iyi duruma getirilmesi, sonradan yapılan uyumsuz eklerin kaldırılması, gerektiğinde yapı içinde ve çevresinde yeni eklerle yaşam koşullarının tarihi, mimari değerlerle uyuma özen gösterilerek yenilenmesi [6];
 - bozulmanın, deformasyonun yeni başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan eski kent mekânlarının eski haline kavuşturulması [7]
- gibi tanımlamalar yapılmıştır.

Tablo 1: 2863 s.K. 'da sokak sağlıklaştırma tanımı [8]

İçerik	-planlı olarak gelişmiş, ancak zamanla yıpranmış, çeşitli eklemelerle yoğunlukları artmış yapı ve bina grupları; -mevcut binaların veya çevrenin; -oturulabilirlik niteliklerini yitirmiş ve eskimiş konut alanları; -özgün niteliğini henüz kaybetmemiş, bozulmaların henüz başlangıcını yaşayan eski kent parçaları; -bakımsız, harap ya da terk edilmiş eski yapılar, tarihi çevreler; -bozulmanın, deformasyonun yeni başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan eski kent mekânları
Yer	-bozulmaların, sağlıksız ve niteliksiz gelişmelerin başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan kentsel çevre; -kentnin tümü ya da belirli bir parçası; -bir yerleşim yerinin tümünü ya da bir bölümü;
Amaç	-sağlıklı hale getirmek; -yeniden eski haline kavuşturmak; -daha iyi yaşam standartlarına kavuşturmak; -işlevlerini gereği gibi yerine getiremez durumdan kurtarmak; -daha üstün işgörü ölçülerine kavuşturmak; -toplumun değişen gereksinimlerini karşılayacak biçimde onarılarak çağdaş yaşama katılmasının sağlanması;
Kapsam	-yeniden bir düzenleme; -mevcut toplum yapısını bozmadan, bazı müdahalelerle kullanılabilir özelliklerinin iyileştirilmesi; -çeşitli donatılarının tamamlanması, yetersiz olanların daha iyi duruma getirilmesi; -sonradan yapılan uyumsuz eklerin kaldırılması; -gerektiğinde yapı içinde ve çevresinde yeni eklerle yaşam koşullarının tarihi, mimari değerlerle uyuma özen gösterilerek yenilenmesi.

Tablo 1'de özetle belirtildiği üzere; içerik, yer, amaç ve kapsam bağlamında son derece yalın ve yüzeysel ifadeler içeren tanımlar olduğu gibi (mevcut binaların ve çevrenin, kentnin tümü ya da belirli bir parçası vb), sağlıklaştırma mantığına değinen tanımlar da görülmektedir (bozulmaların, sağlıksız ve niteliksiz gelişmelerin başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan kentsel çevre, mevcut toplum yapısını bozmadan, bazı müdahalelerle kullanılabilir özelliklerinin iyileştirilmesi vb). Bu tanımların birçoğunun sadece tarihi çevrenin fiziki yapısıyla ilgilendiği, sadece az sayıdaki tanımın sosyal çevreye yönelik ifadeler kullandığı da bir diğer önemli husustur.

Bunun yanında, tekil yapı ya da kentsel doku bağlamında olursa olsun tanımların bazılarının fiziksel çevrenin artık kullanılamaz durumda, harap ya da terk edilmiş durumda olduğunu belirtirken, diğerleri de belirli düzeyde bir bozulmanın söz konusu olmakla birlikte bu alanların hâlâ kullanılabilen yapı çevreler olduğunu ifade etmektedir.

Sağlıklaştırmanın amacına yönelik ifadelerin bir kısmında geleceğe dönük projeksiyon bağlamında mevcut durumundan nitel olarak daha iyi bir konuma getirilmesi söz konusu olabilmekteyken, "yeniden eski haline kavuşturmak" ile sadece fiziksel bir yaklaşım güdüldüğü görülmektedir. Bu ifadelerden birinde ise toplum yaşamının her geçen gün gelişmekte olduğu gerçeğinden yola çıkılarak söz konusu alanların çağdaş yaşama tekrar entegre edilmeleri ön görülmektedir.

Kapsamda ise "yeniden bir düzenleme" veya "eski haline kavuşturma" gibi ucu açık ve genel ifadelerin yanında, gerek yapı çevre ve gerekse de yaşam koşulları bazında gözetilecek yol çizilmeye çalışılmıştır.

Sokak sağlıklaştırmaya yönelik bir diğer tanım ise Tablo 2’te irdelenmektedir.

Tablo 2: Sokak sağlıklaştırma tanımı [9].

İçerik	Tescilli/tescilsiz yapıların sokaktan algılanabilen cepheleri ve üst yapıları ile sokağı oluşturan ve sokakla ilişkili çevresel elemanlar
Yer	2863 s.K. kapsamındaki kentsel sit ve/veya koruma alanlarında belirlenen sokaklarda
Amaç	(...) iyileştirmeye yönelik
Kapsam	Koruma imar planları, ilke kararları ve koruma bölge kurulu kararları dahil olmak üzere koruma mevzuatına uygunluğun zorunlu olduğu mimari, şehircilik ve mühendislik projelerin toplamı

Bu tanımda, yapılacak proje ve uygulamalarda tüm koruma mevzuatı katmanlarına uygunluk şart koşulmakta; bu çalışmaların kentsel sit veya koruma alanlarında gerçekleştirileceği ifade edilmektedir.

Dinçer'e'a göre ise sağlıklaştırma, fiziki ve işlevsel sağlıklaştırma olarak ikiye ayrılmıştır [7]:

- *Fiziki sağlıklaştırma ile alt yapı (su, kanalizasyon sistemlerinin, elektrik hatlarının) ve üstyapının esaslı onarım yapılarak (sağlamlaştırılarak / bütünlenerek / yenilenerek temizlenerek) tekrar kullanılabilir hale getirilmesi ve yolların kaplama malzemelerinin onarılması ile bölgedeki yapıların basit / esaslı onarımlarının yapılması;*
- *İşlevsel sağlıklaştırma ile ise orijinal işlevini yitirmiş yapılara yeni işlevler verilerek (bu işlevlerin yapıların özgünlüğünü yitirmesine yol açmaması ve geri dönülebilir olması koşuluyla) bu yapıların yeniden kullanılabilir hale getirilmesi, mevcut yapıların bu yeni işlevlere uyumlu olması (Tablo 3).*

Tablo 3: Sokak sağlıklaştırma tanımı [7].

İçerik	Alt yapı (su, kanalizasyon sistemlerinin, elektrik hatlarının) ve üstyapı, yollar, bölgedeki yapılar
	Orijinal işlevini yitirmiş yapılar, mevcut yapılar
Yer	Bölge
Amaç	Tekrar kullanılabilir hale getirilmesi, onarılması

	Yeniden kullanılabilir hale getirme, mevcut yapıların yeni işlevlere uyumlu olması
Kapsam	Esaslı onarım, basit / esaslı onarımlar
	Yeniden işlevlendirme

Bu tanımda, sokak sağlıklılaştırmanın gerek yapıları ve gerekse de alt ve üst yapıyı içereceği ifade edilmektedir. Her ne kadar bu mantık bütüncül bir kentsel korumaya yönelik olsa da, "orijinal işlevini yitirmiş yapılar" ifadesi, halen orijinal işlevini sürdürmekte olan yapıların sokak sağlıklılaştırma proje ve uygulamalarının içeriği olmaması gerektiği gibi yanlış bir algıya yol açmaktadır.

Ayrıca sokak sağlıklılaştırmanın yapılacağı yer olarak "bölge" tanımı da korunacak alan bazında muhtemelen kentsel sit alanını ifade ediyor olsa da net değildir. Ancak, kentsel bir anlam içerdiği açıktır.

Tanım aynı zamanda, sokak sağlıklılaştırmanın koruma tekniği bağlamında basit ve/veya esaslı onarımları içerdiğini ifade etmesi açısından da önemlidir.

Mevzuat metinlerinin içeriği bağlamındaki tanımlara gelindiğinde;

6785 sayılı İmar Kanunu'nun Ek 6. Maddesinde yer alan "*taşınmaz kültür varlıklarıyla bütünlük teşkil etmek üzere muhafazası gerekli eski sokak*" kelime grubu, her ne kadar kelime olarak olmasa da "Korunması Gerekli Sokak" kavramının mevzuata girmesi bağlamında ilk teşkil etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti mevzuatına gelindiğinde ise, 17 Mayıs 1996 tarih ve 1216 sayılı (Kültür ve Turizm) Bakanlık Makamı oluru ile yürürlüğe giren "Korunması Gerekli Sokakları Sağlıklılaştırma Projesi Teknik Şartnamesi"nde sokak sağlıklılaştırma projelerinin ana hedef ve ilkeleri özetle:

- Tarihi ve mimari önemi olan veya çevreye uyumlu, ekonomik değeri olan yapı ve alanların restorasyon ilkelerine uygun olarak korunması ve onarılması;
- Dokuya uyumsuz yapılara müdahale edilerek, tarihi çevreye uygun ve çağdaş mimari ile bütünleşik tasarımlarla alanın mimari niteliğinin yükseltilmesi;
- Cadde ve yol örgülerinin, özgün sokak donatılarının korunması, bozulanların aslına uygun onarımlarının sağlanması, elektrik ve telefon direklerinin, reklam panolarının ve benzeri bileşenlerin yarattığı görsel kirliliğin ortadan kaldırılması;
- Tüm bu değerlerin sürdürülebilirlik mantığında yaşatılması [10].

olarak belirtilmiştir.

Bu şartname, üst katmanındaki yönetmelik ile birlikte 25.07.2013 tarih ve 28718 sayılı Resmi Gazete'de yürürlüğe giren Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği'nin eklerinden biri olan "Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağlıklılaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi Teknik Şartnamesi"nde sokak sağlıklılaştırma ilkelerinde, yukarıda özetlenen şartnamedeki ilkelerin geliştirildiği görülmektedir. Bu ilkeler ise özetle şöyledir:

- Kentsel Sit ve Koruma Alanları 'nda yer alması (...);
- Çevre ve yörenin doğal, kültürel, mimari, tarihi, ekonomik, estetik, görsel değerlerinin ve özgün kimliğinin korunarak ön plana çıkarıldığı bir yaklaşımla hareket edilmesi;

- Çevreye uyumlu tasarımlarla çevre kalitesinin yükseltilmesi;
- Dezavantajlı kullanıcıların gereksinimlerine yönelik düzenlemelerin yer alması;
- Meydan, bahçe, avlu, yaya yolu vb. alanların geleneksel, yöresel, tarihi, kültürel, doğal nitelikleri, çevrelerindeki alanlar, işlevsel bütünlükleri ile korunmaları;
- Elektrik ve telefon direklerinin, reklam panolarının, altyapı hatlarının ve benzerlerinin yaratacağı karmaşıklığın giderilmesi [11].

Bu şartnameler, önceki bölümlerde irdelenmiş olan diğer tanımlarda olduğu gibi sokak sağlıklılaştırma kavramına bir çerçeve çizme amacı gütmüştür. Ancak bu metinler doğaları gereği, çizdikleri bu çerçeveleri teknik bağlamda dolduran bir içeriğe sahiptirler ve gerek projeci ve gerekse de uygulamacılara yönelik detaylı kapsam içermektedirler.

Türkiye Cumhuriyeti koruma mevzuatının ana metni olan 2863 s.K.'un 3. maddesinin 15. fıkrasında yer alan sokak sağlıklılaştırma proje ve uygulamaları tanımı, Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında sağlıklılaştırma bağlamında ilktir. Sokak sağlıklılaştırma veya korunması gerekli eski sokak gibi ifadelerin geçtiği ve bunlara ilişkin çeşitli ilke ve hedeflerin yer aldığı daha eski metinler olmasına rağmen 2863 s.K., sokak sağlıklılaştırmayı proje ve uygulamalar olmak üzere daha bütüncül bir mantıkla ilk kez ele almaktadır (Tablo 4).

Tablo 4: 2863 s.K. 'da sokak sağlıklılaştırma tanımı [8].

İçerik	Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sokaktaki diğer yapıların özgün sokak dokusunu tanımlayan tüm öğeleri
Yer	Kentsel sit alanları ve koruma alanlarında
Amaç	(...) korunması ve belgelenmesi
Kapsam	Rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü proje ve bunların uygulamaları

Bu tanım, aslında tüm koruma çalışmalarının başlangıç adımı sayılan ve hatta bu nedenle sürecin ayrılmaz bir parçası olan belgeleme sürecini kentsel ölçekte ifade etmesi bağlamında önemlidir. Sokak sağlıklılaştırma aslen, yapılacak fiziki, sosyal ve kültürel hedeflere ulaşmaya yönelik müdahaleler bütünü olmakla birlikte, her an ortadan kalkma potansiyeli taşıyan tarihi dokunun belgelenmesi ve restitüsyon imkanı sağlaması açısından önemli imkanlar vaat eden bir süreçtir.

Ancak, bu tanımda sadece tescilli ya da tescilsiz taşınmazlar söz konusudur. "Tüm öğeler" ifadesiyle kast edilen ise tescilsiz taşınmazların özgün sokak dokusunu tanımlayanlarıdır.

“Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki Kültür Varlıklarının Rölöve, Restorasyon, Restitüsyon Projeleri, Sokak Sağlıklılaştırma, Çevre Düzenleme Projeleri ve Bunların Uygulamaları ile Değerlendirme, Muhafaza, Nakil İşleri ve Kazı Çalışmalarına İlişkin Mal ve Hizmet Alımlarına Dair Yönetmelik”in bir alt katmanında yer alan “Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağlıklılaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi Teknik Şartnamesi”nin 1. Maddesinde sokak sağlıklılaştırma projeleri Tablo 5’de özetlendiği şekilde tanımlanmıştır:

Tablo 5: *Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi Teknik Şartnamesi'nde sokak sağlıklaştırma tanımı [11].*

İçerik	Tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa bakı veren cepheleri ile birlikte avlu duvarları, müştemilat, çeşme vb. mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel mobilyaları
Yer	Sınırları ilgili koruma bölge kurulunca onaylanan alanda
Amaç	Sokak dokusunu ve bu dokuyu tanımlayan tüm öğeleri belgelemek, korumak, sağlıklaştırarak yaşatmak ve çağdaş yaşama katılmasını sağlamak
Kapsam	Rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü proje

Belgeleme, bu tanımda da sağlıklaştırmanın bir amacı olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte, bir önceki tanımda oldukça yalın ve yüzeysel olarak kullanılan "korunması" kelimesi, bu tanımın diğer bir amacı olarak sürdürülebilirlik bağlamına taşınmıştır.

Bu tanımda diğer bir ilgi çekici husus da, sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamalarının "sınırları ilgili koruma bölge kurulunca onaylanan alanda" yapılabileceği ifadesindeki belirsizliktir. Bir önceki tanımda ifade edilen "kentsel sit ya da koruma alanı" sınırlarının onaylanması da tabii ki koruma bölge kurullarının yetkisindedir. Ancak sınırlarını onaylama yetkisinin koruma bölge kurullarında olduğu birçok farklı kapsamda alan olduğu göz önünde bulundurulduğunda gereksiz bir perspektif genişliği söz konusu olmaktadır. Diğer bir deyişle, kentsel sit ve benzeri bir koruma katmanının mı; yoksa kentsel sit ve benzeri katmalar altında yer alan, ancak tanımı ve yetkisi henüz koruma mevzuatında yer almayan ikincil bir koruma alt-katmanı mı ifade edildiği açık değildir.

Diğer bir sağlıklaştırma tanımı ise 4734 s.K.'un 3 üncü maddesinin (i) bendi ile geçici 4 üncü maddesine dayanılarak hazırlanan Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (1) bendinin (s) alt bendinde ise bu projeler Tablo 6'te özetlendiği şekilde yapılmıştır:

Tablo 6: *Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği'nde sokak sağlıklaştırma tanımı [12].*

İçerik	Tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa bakı veren cepheleri ile birlikte avlu duvarları, müştemilat, çeşme ve benzeri mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel mobilya
Yer	2863 s.K. kapsamındaki kentsel sit alanları ve koruma alanları
Amaç	Korunması, sağlıklaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasının yanı sıra sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerin korunması ve belgelenmesi
Kapsam	Rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü proje
Neye göre	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları, koruma bölge kurulu kararları ve koruma amaçlı imar planları veya imar planları

Bu yönetmelik, Tablo 5'te irdelenen "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki Kültür Varlıklarının Rölöve, Restorasyon, Restitüsyon Projeleri, Sokak Sağlıklaştırma, Çevre Düzenleme Projeleri ve Bunların Uygulamaları ile Değerlendirme, Muhafaza, Nakil İşleri ve Kazı Çalışmalarına İlişkin Mal ve Hizmet Alımlarına Dair Yönetmelik"i yürürlükten kaldırmıştır. Birbirlerinin devamı olmaları açısından her iki yönetmeliğin "içerik", "amaç" ve "kapsam" bağlamında birbirinin aynısı ifadeleri kullanması mantıklıdır. Ancak bu tanımda sokak sağlıklaştırmanın

gerçekleştirileceği yer olarak, bir önceki tanımda yer alan muğlak ifade yerini Tablo 4'de de kullanılan ifadelerle bırakmıştır.

Bununla birlikte, bu tanımı diğerleri arasında farklı kılan diğer bir husus da bu proje ve uygulamaların ilke kararları, koruma bölge kurulu kararları ile koruma imar planlarına göre gerçekleştirilmesine hükmetmesidir.

Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği'nin bir eki olan "Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi Yaklaşık Maliyet Hesaplama Yöntemi"nde ise sokak sağlıklaştırma, Tablo 7'teki şekilde ifade edilmektedir.

Tablo 7: Sokak sağlıklaştırma tanımı [13].

İçerik	Tescilli ve geleneksel yapıların cepheleri (...) ile kitle, konum ve gabari olarak doku ile uyumlu, ruhsatlı, yeni yapıların sokağa bakı veren cepheleri
Yer	Sokak (...) ile proje alanı içindeki sokak ve varsa meydan / açık alanlar

Bu tanım, bir alt mevzuat metni olmasından dolayı teknik bir belgedir. Dolayısıyla diğer mevzuat katmanlarındaki tanımlardaki gibi amaç ve kapsamı içermemektedir. Ancak içerik ve yer bağlamında detaylı ifadelerle sahiptir.

Tescilli ve geleneksel yapılara ek olarak dokuya uyumlu ve en önemlisi de ruhsatlı yapıları içermekte ve dolayısıyla kaçak ve benzeri yapıların sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamalarında ele alınamayacağını net bir biçimde belirtmektedir.

IV. SONUÇ

Mevzuatta yer almayan akademik tanımlarda sokak sağlıklaştırma, tarihi sokak dokusunu oluşturan tekil yapılar veya yapı gruplarına, teknik altyapı bileşenlerinin dahil olup olmamasına yönelmektedir. Bunun yanında, sokak dokusunun proje ve uygulamalara konu olacak kısımlarıyla ilgili herhangi bir ifade içermemekle birlikte dokunun sosyo-kültürel yapısına dair yaklaşımlar bağlamında bazı noktalarda zayıf kaldıkları görülmektedir.

Mevzuat hükümlerinde ise, her yeni metinle birlikte tanımların da günden güne detaylandığı, bazılarında yer alan muğlak ve eksik noktaların giderildiği; ayrıca metnin yer aldığı mevzuat katmanıyla genellikle uyumlu teknik ve teorik içeriğe sahip oldukları görülmektedir.

Bununla birlikte, mevzuatta sokak sağlıklaştırma çalışmalarına yönelik teknik detay ve tanımlamaların yapılacağı en uygun katmanın bir yönetmelik olduğu açık olmasına rağmen, 2863 s.K.'un emrettiği bir sokak sağlıklaştırma yönetmeliğinin henüz yürürlüğe girmemiş olması tam anlamıyla sağlıklaştırmaya yönelik kapsamın belirlenmemesinin en önemli nedenidir. Çünkü sokak sağlıklaştırma, doğası gereği birçok tekil ve kentsel bileşen içermektedir. Bunlara ek olarak restorasyon ve benzeri koruma biçimlerinde uygulamaların bitmesiyle sona erecek teknik adımlar söz konusuysen, sokak sağlıklaştırma ciddi anlamda irdelenmesi gereken sosyal, kültürel ve ekonomik etkenlerle şekillenecek bir uygulamalar sistemidir. Sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamalarının, tarihi bir sokağın ticarete

yatkın hale getirilmesinin ötesinde, bu sokağın sahip olduğu kentsel sıkıntıları çözenin bir aracı olduğu özümserenerek ele alınması, başarılı bir sokak sağlıklılaştırmanın en hayati adımıdır.

Sokak sağlıklılaştırma, sokak dokusunu oluşturan, yapı tanımına girsin girmesin tüm bileşenlere yapılacak müdahaleler bütünüdür. Dolayısıyla sokak sağlıklılaştırmanın koruma literatüründeki müdahale türlerine olduğu kadar sokak dokusunu oluşturan yapı ve bileşen türlerine göre de değerlendirilmesi zorunludur. Çünkü birçok farklı bileşeni bir arada barındıran sokak dokularına yapılacak koruma müdahalelerinin uluslararası kabul gören ve artık oturmuş koruma terminolojisine bağlantısının kurulması da şarttır.

Öncelikle sağlıklılaştırmanın doğasına dair şu iki husus kesinlikle göz ardı edilmemelidir:

1- Hiçbir sokak sağlıklılaştırma projesi birbirinin aynısı değildir;

Diğer bir deyişle sokak sağlıklılaştırmanın, bünyesinde barındırdığı yapılara ve bu yapıları çevreleyen yapıyı çevreye yapılacak müdahaleler bütünü olması dolayısıyla hiçbir sokak sağlıklılaştırma proje ve uygulamasının, aynı sit alanında, aynı mahallede ve hatta aynı uygulama etabında ele alınmıyor olsalar bile birbirini birebir tekrarlayan nitel ve nicel durumda olması beklenemez.

2- Sokak sağlıklılaştırmanın hiç bitmeyen bir süreç olması;

Sokak sağlıklılaştırmayı, uygulama ihalesinin geçici kabul günü itibariyle biten basit bir inşai uygulama olarak görmek yeterli ve doğru bir yaklaşım değildir. Dolayısıyla sosyo kültürel projeksiyonların koruma amaçlı imar planı ve yönetimi planı gibi stratejik planlarla ele alınıp kararlaştırılması, fiziksel sağlıklılaştırmaların ise bu kararların gerçekleştirilmesine yönelik uygulanması; sürdürülebilirlik bağlamında ise gene yönetim planlarınca müdahalelerin olması gerekmektedir. Alan yönetimi mantığının tüm kullanıcılar ve karar verici/uygulayıcılar bazlı olması da sağlıklılaştırılacak sokakların seçiminden itibaren sürdürülebilirliğe yönelik son derece elverişli bir hukuki zemin sağlamaktadır. Fiziksel uygulama aşamasından sonra ise sürdürülebilirlik ve kullanma süreçlerinin gene sürekli güncellenen bir mantıkta yürütmesi şarttır.

Bu doğrultuda sağlıklılaştırma süreçlerinin kapsamlı ve doğru bir tanıma yönelik safhaları şunlardır:

A-Belgeleme

B-Planlama (projelendirme ile geçmiş/gelecek, fiziki/sosyal/kültürel vb projeksiyonlar ile birlikte)

C-Uygulama

D-Kullanım/sürdürülebilirlik (sonsuz süre)

Dolayısıyla konuya ilişkin tanımlar da akademik ya da hukuki hangi düzlemde olursa olsun sağlıklılaştırmanın tüm safhalarının göz önünde bulundurulması suretiyle oluşturulmalıdır. Ayrıca ileriye dönük projeksiyonlar bağlamında belgeleme ve fiziksel uygulamaların, sosyo-kültürel hedefleri ve sürdürülebilir korumanın destekleyici nitelikte ön adımı olarak düşünülmesi gerekmektedir.

V. KAYNAKLAR

- [1] T. Büyükoksall, *Kentsel Korumanın Sürdürülebilirliğinin Olabilirliği Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi: Eskişehir Odunpazarı Örneği*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara (2012)
- [2] Anonim, “*Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü)*”, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0884650001353670152.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2016)
- [3] T.M. Arslan, Ankara-Altındağ İlçesi’ndeki Sokak Sağlıklaştırma Projeleri: *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya Dergisi*, 14.2 (2009, Haziran) 30-33.
- [4] Z. Eres, *Kentsel Kimlik, Politik Söylem ve Kültür Mirası, Yerel Yönetimler Kentleşme ve Demokrasi Sempozyumu* İstanbul-Türkiye (2014) 157-169
- [5] A.D. Yaygel, *Müdahale Gerektiren Tarihi Kentsel Çevrelere Yönelik Kullanıcı Odaklı Sağlıklaştırma Yöntemlerinin İrdelenmesi: İzmir - Basimahane Bölgesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir-Türkiye, (2007)
- [6] Z. Ahunbay, Rehabilitasyon. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, (2008)
- [7] İ. Dinçer, *Kent Ölçeğinde Koruma ve Yenileme Kavramlar - Şehir Yenileme Koruma ders notları*. http://www.yildiz.edu.tr/~diclal/2009_ANLATI/090309_KENTSEL_KORUMA_KAVRAM.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2016)
- [8] Anonim, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863 sayılı)*, **T.C. Resmi Gazete**, No:18113, Tarih:23/07/1983.
- [9] U. Bilgiç, Sokak Sağlıklaştırma Projeleri Sorgulaması Işığında Tarihi Dokunun Bütüncül Korumasına Yönelik Öneriler: *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya Dergisi*, 14.1 (2009) 58-61.
- [10] Ü. Keskin, *Türkiye’de Sokak Sağlıklaştırma Olgusunun Örneklerle İrdelenmesi: Ankara-Beypazarı, Kocaeli-Merkez ve Kayseri-Talas Örnekleri*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara-Türkiye, (2008).
- [11] Anonim, *Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Projesi Teknik Şartnamesi*, **T.C. Resmi Gazete**, No: 25849, Tarih: 18/06/2005.
- [12] Anonim, *Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği*, **T.C. Resmi Gazete**, No: 28718, Tarih: 25/07/2013.